

PRAWO RZECZOWE

Zarys wykładu

Adam Brzozowski
Wojciech J. Kocot, Wiesław Opalski

SERIA AKADEMICKA

2. WYDANIE

PRAWO RZECZOWE

Zarys wykładu

Adam Brzozowski
Wojciech J. Kocot, Wiesław Opalski

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA AKADEMICKA

2. WYDANIE ZMIENIONE

Stan prawny na 1 grudnia 2015 r.

Wydawca
Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący
Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Paterak-Kondek

Łamanie
Fotoedytor

Poszczególne rozdziały napisali:

Adam Brzozowski: część II rozdz. 5; część III; część IV rozdz. 1–4; część VI

Wojciech J. Kocot: część I; część II rozdz. 1–4, 6

Wiesław Opalski: część IV rozdz. 5–6; część V

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-264-9880-0
2. wydanie

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
---------------------	----

Przedmowa	15
-----------------	----

Część I Ogólne wiadomości o prawie rzeczowym

Rozdział 1

Ogólna charakterystyka prawa rzeczowego w znaczeniu przedmiotowym i praw rzeczowych w znaczeniu podmiotowym	19
---	----

§ 1. Pojęcie i cechy prawa rzeczowego	19
---	----

§ 2. Podział praw rzeczowych	25
------------------------------------	----

Rozdział 2

Pojęcie i rodzaje rzeczy	28
--------------------------------	----

Rozdział 3

Zestawienie instytucji prawa rzeczowego	38
---	----

Rozdział 4

Źródła prawa rzeczowego, orzecznictwo, piśmiennictwo	41
--	----

§ 1. Źródła prawa rzeczowego	41
------------------------------------	----

§ 2. Orzecznictwo	42
-------------------------	----

§ 3. Piśmiennictwo	43
--------------------------	----

Część II Własność

Rozdział 1

Ogólna charakterystyka stosunków własnościowych	47
---	----

§ 1. Własność w znaczeniu ekonomicznym, socjologicznym i prawnym	47
--	----

§ 2. Własność w znaczeniu konstytucyjnym a własność w rozumieniu prawa prywatnego	49
§ 3. Systematyka współczesnych stosunków własnościowych w Polsce	56

Rozdział 2

Treść i wykonywanie własności	60
§ 1. Podstawowe uprawnienia właściciela	60
§ 2. Granice wykonywania własności	66
§ 3. Stosunki sąsiedzkie	72
§ 4. Droga konieczna	78
§ 5. Naruszenie granic przy budowie	80
§ 6. Stosunki graniczne	82

Rozdział 3

Nabycie i utrata własności	85
§ 1. Nabycie pierwotne i pochodne	87
§ 2. Nabycie i utrata własności nieruchomości. Przeniesienie własności nieruchomości	88
§ 3. Nabycie i utrata własności rzeczy ruchomej	103
§ 4. Zbycie rzeczy ruchomej przez osobę nieuprawnioną	105
§ 5. Nabycie własności rzeczy przez zasiedzenie	111
A. Przedmiot zasiedzenia	112
B. Przesłanki nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie	114
C. Przesłanki nabycia przez zasiedzenie własności rzeczy ruchomej	122
D. Nabycie własności w drodze zasiedzenia	124
§ 6. Inne sposoby nabycia i utraty własności	127
A. Porzucenie rzeczy ruchomej i przekazanie własności nieruchomości	127
B. Zawłaszczenie ruchomej rzeczy niczyjej (zawłaszczenie roju pszczół)	130
C. Znalezienie rzeczy ruchomej	131
D. Połączenie, pomieszanie, przetworzenie rzeczy ruchomych	137

Rozdział 4

Współwłasność	139
§ 1. Uwagi ogólne. Dwa rodzaje współwłasności	139
§ 2. Współwłasność w częściach ułamkowych	141
A. Powstanie i istota współwłasności w częściach ułamkowych	141
B. Wykonywanie współwłasności w częściach ułamkowych	142
C. Zarząd rzeczą wspólną	146
D. Zniesienie współwłasności w częściach ułamkowych	149
§ 3. Współwłasność (wspólność) łączna	152

Rozdział 5

Własność lokali	155
§ 1. Pojęcie odrębnej własności lokali	155
§ 2. Ustanowienie odrębnej własności lokalu	162
§ 3. Wspólnota mieszkaniowa właścicieli lokali i zarząd nieruchomością wspólną	165
§ 4. Prawa i obowiązki właścicieli lokali	167

Rozdział 6

Ochrona własności	168
§ 1. Roszczenia windykacyjne i negatoryjne	168
§ 2. Inne roszczenia pomiędzy właścicielem rzeczy i jej posiadaczem (roszczenia uzupełniające i z tytułu nakładów)	175
A. Roszczenia uzupełniające	175
B. Roszczenia o zwrot nakładów	181
C. Roszczenie o wykup cudzej zajętej pod zabudowę	185

Część III**Użytkowanie wieczyste**

§ 1. Pojęcie użytkowania wieczystego	197
§ 2. Treść i granice prawa użytkowania wieczystego	201
§ 3. Powstanie prawa użytkowania wieczystego	209
§ 4. Odrębna własność budynków	210
§ 5. Ochrona użytkowania wieczystego	212
§ 6. Wygaśnięcie użytkowania wieczystego	212
§ 7. Nabycie prawa własności przez użytkownika wieczystego	213

Część IV**Ograniczone prawa rzeczowe****Rozdział 1**

Ograniczone prawa rzeczowe – przepisy ogólne	219
§ 1. Pojęcie ograniczonych praw rzeczowych	219
§ 2. Powstanie ograniczonych praw rzeczowych	222
§ 3. Kolidzja ograniczonych praw rzeczowych	226
§ 4. Ochrona ograniczonych praw rzeczowych	229
§ 5. Wygaśnięcie ograniczonych praw rzeczowych	230

Rozdział 2

Użytkowanie	233
§ 1. Pojęcie użytkowania	234
§ 2. Powstanie prawa użytkowania	239

§ 3. Wygaśnięcie prawa użytkowania	239
§ 4. Szczególne rodzaje użytkowania	240

Rozdział 3

Służebności	246
§ 1. Pojęcie służebności	247
§ 2. Powstanie i wygaśnięcie służebności	249
§ 3. Treść i wykonywanie służebności	255
§ 4. Zmiana treści lub sposobu wykonywania służebności	258
§ 5. Służebności osobiste	260
§ 6. Służebność mieszkania	262
§ 7. Służebność przesyłu	263

Rozdział 4

Spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu	266
§ 1. Pojęcie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu	267
§ 2. Wygaśnięcie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu	272
§ 3. Przekształcenie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu w odrębną własność lokalu	272

Rozdział 5

Zastaw	275
§ 1. Wiadomości ogólne o zabezpieczeniach wierzytelności	275
§ 2. Pojęcie i społeczno-gospodarcza funkcja zastawu	279
A. Definicja	279
B. Uregulowanie zastawu w prawie polskim	280
C. Społeczno-gospodarcza funkcja zastawu	280
§ 3. Rodzaje zastawu	281
A. Zastaw na rzeczy ruchomej oraz zastaw na prawach	281
B. Zastaw umowny oraz zastaw ustawowy	281
C. Zastaw umowny z posiadaniem rzeczy oraz bez posiadania rzeczy ...	282
§ 4. Wierzytelność zabezpieczona zastawem	282
§ 5. Szczególne cechy zastawu	282
§ 6. Zastaw zwykły na rzeczach ruchomych	283
A. Powstanie zastawu	283
B. Prawa i obowiązki stron umowy zastawu	284
C. Tryb zaspokajania zastawnika	285
D. Wygaśnięcie zastawu	285
§ 7. Zastaw zwykły na prawach	286
§ 8. Zastaw rejestrowy	287
A. Uwagi ogólne	287
B. Ustanowienie zastawu rejestrowego	288
C. Przedmiot zastawu rejestrowego	289

D. Skutki ustanowienia zastawu rejestrowego	290
E. Zaspokojenie zastawnika	291
§ 9. Pozostałe typy zastawu	292
A. Zastaw ustawowy	292
B. Zastaw skarbowy	293

Rozdział 6

Hipoteka	294
§ 1. Pojęcie i funkcje społeczno-gospodarcze hipoteki	294
A. Uwagi ogólne dotyczące hipoteki	294
B. Uregulowanie hipoteki w prawie polskim	295
C. Charakter i istota hipoteki	295
D. Funkcje społeczno-gospodarcze hipoteki	297
E. Zasady rządzące hipoteką	297
F. Pierwszeństwo hipoteki	301
§ 2. Treść, przedmiot i rodzaje hipoteki	303
A. Definicja hipoteki	303
B. Wierzytelność zabezpieczona hipoteką	303
C. Przedmiot hipoteki	304
D. Oznaczenie hipoteki	306
E. Powstanie hipoteki	307
F. Rodzaje hipotek	308
§ 3. Hipoteka zwykła	309
A. Istota hipoteki zwykłej. Umowa o ustanowienie hipoteki	309
B. Wpis hipoteki do księgi wieczystej	311
C. Administrator hipoteki	312
D. Zmiana zabezpieczonej wierzytelności	314
E. Zakres zabezpieczenia hipotecznego	316
F. Przeniesienie wierzytelności hipotecznej	318
G. Zakres obciążenia hipoteką	319
H. Zaspokojenie wierzytelności hipotecznej	326
I. Wygaśnięcie hipoteki	328
J. Rozporządzanie opróżnionym miejscem hipotecznym	331
§ 4. Szczególne rodzaje hipotek (hipoteka przymusowa, hipoteka łączna) ...	334
A. Hipoteka przymusowa	334
B. Hipoteka łączna	336

Część V

Księgi wieczyste

Rozdział 1

Funkcje ksiąg wieczystych oraz ich ustrój	341
§ 1. Ogólna charakterystyka ksiąg wieczystych i ich funkcje	341

§ 2. Uregulowanie księgi wieczystej w polskim systemie prawnym	342
§ 3. Ustrój ksiąg wieczystych	343
§ 4. Prawnmaterialne zasady rządzące księgami wieczystymi	345
§ 5. Budowa księgi wieczystej i jej treść. Postępowanie sądowe w sprawach wieczystoksięgowych	346

Rozdział 2

Wpis do księgi wieczystej i jego funkcje	350
---	------------

Rozdział 3

Domniemanie zgodności wpisu z rzeczywistym stanem prawnym	352
--	------------

Rozdział 4

Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych	355
§ 1. Uwagi ogólne	355
§ 2. Przesłanki rozporządzenia prawem ujawnionym w księdze wieczystej ...	355
§ 3. Prawa objęte ochroną przed skutkami rękojmi	357
§ 4. Wzmianki i ostrzeżenia wyłączające rękojmię	358

Rozdział 5

Ujawnienie w księdze wieczystej praw i roszczeń osobistych	359
§ 1. Ogólne uwagi dotyczące praw osobistych i roszczeń podlegających ujawnieniu w księdze wieczystej	359
§ 2. Zasada skuteczności względem osób trzecich praw i roszczeń osobistych wpisanych do księgi	360
§ 3. Rodzaje praw osobistych i roszczeń podlegających ujawnieniu w księdze wieczystej	360

Część VI

Posiadanie

§ 1. Pojęcie posiadania	365
§ 2. Nabycie posiadania	373
§ 3. Domniemania związane z posiadaniem	376
§ 4. Ochrona posiadania	379

Skorowidz przedmiotowy	385
-------------------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 267 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 583 z późn. zm.)
- k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.)
- o.p. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 613)
- pr. bank. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 128 z późn. zm.)
- p.p.m. – ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 80, poz. 432 z późn. zm.)
- p.g.g. – ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 196 z późn. zm.)
- pr. spółdz. – ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1443 z późn. zm.)
- pr. wodn. – ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 469)
- r.p.k.w. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2001 r. w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów (Dz. U. Nr 102, poz. 1122 z późn. zm.)
- u.g.n. – ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 782 z późn. zm.)

- u.k.w.h. – ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 707 z późn. zm.)
- u.n.n.c. – ustawa z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu własności nieruchomości przez cudzoziemców (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1380)
- u.o. – ustawa z dnia 15 stycznia 2015 r. o obligacjach (Dz. U. poz. 238)
- u.o.p.n. – ustawa z dnia 16 września 2011 r. o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego (Dz. U. Nr 232, poz. 1377)
- u.o.z.o.z. – ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.)
- u.r.z. – ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz. U. poz. 397)
- u.t. – ustawa z dnia 16 września 2011 r. o timeshare (Dz. U. Nr 230, poz. 1370)
- u.p.e.a. – ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1619 z późn. zm.)
- u.s.m. – ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1222 z późn. zm.)
- u.w.l. – ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (tekst jedn.: Dz. U. z 2000 r. Nr 80, poz. 903 z późn. zm.)
- u.z.r. – ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 67, poz. 569 z późn. zm.)

Czasopisma i inne skrótóy

- Biul. SN – Biuletyn Sądu Najwyższego
- KPP – Kwartalnik Prawa Prywatnego
- LEX – system informacji prawnej Wolters Kluwer
- MoP – Monitor Prawniczy
- nb – numer boczny
- NP – Nowe Prawo
- NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
- OSNAPiUS – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
- OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
- OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1982–1989)
- OSNC-ZD – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna; zbiór dodatkowy
- OSNPG – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
- OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich (1921–1939; od 1990)
- OSPiKA – Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych (1957–1989)
- OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
- OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
- PiP – Państwo i Prawo
- PPH – Przegląd Prawa Handlowego
- Prok. i Pr. – Prokuratura i Prawo
- PS – Przegląd Sądowy
- PUG – Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
- RP – Radca Prawny

RPEiS	- Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SA	- Sąd Apelacyjny
SC	- Studia Cywilistyczne
SN	- Sąd Najwyższy
SN (7)	- Sąd Najwyższy – orzeczenie wydane w składzie siedmiu sędziów
SN (PSIC)	- Sąd Najwyższy w pełnym składzie Izby Cywilnej
SN (PSICA)	- Sąd Najwyższy w pełnym składzie Izby Cywilnej i Administracyjnej
SP	- Studia Prawnicze
ST	- Samorząd Terytorialny
WSA	- Wojewódzki Sąd Administracyjny

PRZEDMOWA

Praca nad kolejnym wydaniem podręcznika z zakresu prawa rzeczowego jest dużym wyzwaniem nie tylko z uwagi na złożony charakter współczesnej problematyki prawa rzeczowego, lecz także ze względu na to, iż była ona wielokrotnie i jest nadal przedmiotem wielu pogłębionych rozważań w polskim piśmiennictwie prawniczym i w judykaturze.

Należy w tym miejscu wskazać wybitnych polskich cywilistów, znawców prawa rzeczowego, takich jak prof. E. Drozd, prof. T. Dybowski, prof. E. Gniewek, prof. J. Ignatowicz, prof. E. Skowrońska-Bocian, prof. A. Stelmachowski, prof. J. Wasilkowski oraz prof. S. Wójcik – będących autorami najważniejszych opracowań z tej dziedziny, które były dla nas źródłem największej inspiracji.

Oddawany do rąk Czytelników tekst jest owocem wieloletnich doświadczeń praktycznych i dydaktycznych autorów, zdobytych nie tylko w związku z prowadzeniem zajęć uniwersyteckich ze studentami, lecz także wykonywaniem zawodów prawniczych. Podręcznik jest dziełem zbiorowym, nie jest jednak dziełem wspólnym, choć poglądy tutaj wyrażone są przez nas na ogół zgodnie podzielane. Przygotowany został głównie z myślą o studentach wyższych studiów prawniczych, słuchaczach podyplomowych studiów z dziedziny prawa, zarządzania i administracji oraz prawnikach praktykach – w szczególności, ale nie tylko – aplikantach adwokackich, sędziowskich, prokuratorskich i radcowskich.

W ciągu ostatniego dwudziestolecia stosunki rzeczowe uległy w naszym kraju bardzo istotnym przeobrażeniom. Zmieniły się zarówno ich charakter, jak i rola w obrocie. Wpływ na to miały nie tylko przemiany ustrojowe końca lat 80. ubiegłego wieku, lecz także rewolucja technologiczna, jaka dokonała się na początku XXI w. Przekształcenie systemu społeczno-politycznego oraz przystąpienie naszego kraju do Unii Europejskiej w istotny sposób wpłynęły na kształt stosunków prawnorzeczowych. Uporządkowano i zrjonalizowano systematykę form społecznego korzystania z rzeczy, wprowadzono jednolitą regulację własności, nadając jej charakter prawa podmiotowego preferowanego przez ustawodawcę, czego skutkiem jest przede wszystkim równorzędna ochrona udzielana każdemu właścicielowi, a także, choć w mniejszym

zakresie, podmiotom innych praw rzeczowych. W opracowaniu staramy się uwydatnić wszystkie skutki tych zmian dla stosowania i wykładni obowiązujących norm prawa rzeczowego.

Zmienia się pozycja prawa rzeczowego w systemie polskiego prawa prywatnego. We współczesnej gospodarce kapitalistycznej, zdominowanej przez nowoczesne technologie informatyczne, coraz większe znaczenie mają umowy zobowiązujące, regulujące szeroko rozumiany rynek wymiany dóbr i usług zarówno na szczeblu krajowym, unijnym, jak i międzynarodowym. Jego dynamiczny rozwój, aktywnie wspierany przez instytucje Unii Europejskiej, prowadzi do stopniowego ograniczania pierwszoplanowej dotąd roli praw rzeczowych w obrocie handlowym. Przykładem rozwoju nowoczesnego prawa rzeczowego w powiązaniu z prawem zobowiązań jest choćby odzyskanie przez prawnorzeczowe formy zabezpieczenia wierzytelności (zastaw, hipoteka) należnej pozycji w systemie naszego prawa prywatnego. W opracowaniu niniejszym podjęliśmy próbę przedstawienia norm prawa rzeczowego w ich współczesnej roli – uzupełniającej stosunki kontraktowe.

Opracowanie podzielone zostało na części, rozdziały i paragrafy. Ich układ oraz kolejność omawianych zagadnień oparto na tradycyjnej systematyce prawa rzeczowego, powszechnie przyjmowanej w podręcznikach o tej tematyce. Podstawowa literatura oraz definicje instytucji kluczowych dla dalszych rozważań powoływane są z reguły na początku każdej części, zaś w toku wywodów – w postaci odesłań do wybranych pozycji piśmiennictwa oraz orzeczeń Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, sądów apelacyjnych i sądów administracyjnych. Ułatwieniu lektury tekstu mają służyć piktogramy, wskazujące na rodzaj i znaczenie informacji objętych poszczególnymi jego fragmentami, oraz numery boczne umożliwiające szybkie odnalezienie poszukiwanych pojęć z indeksu. Dla usprawnienia nauki wprowadzono pogrubienia w celu zaznaczenia istotnej terminologii prawa rzeczowego.

Autorzy

Stan prawny na dzień 1 grudnia 2015 r.

Część I

OGÓLNE WIADOMOŚCI O PRAWIE RZECZOWYM

Podstawowa literatura: M. Bednarek, *Mienie. Komentarz do art. 44–55³ Kodeksu cywilnego*, Kraków 1997; A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 2015, rozdz. I, § 1, rozdz. X; A. Cisek (w:) *Podstawy prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, Warszawa 2010, cz. 2, rozdz. I; A. Doliwa, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012, rozdz. I; E. Drozd, *Numerus clausus praw rzeczowych (w:) Problemy kodyfikacji prawa cywilnego. Studia i rozprawy. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, red. S. Sołtysiński, Poznań 1990, s. 257 i n.; T. Dybowski, *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym, rei vindicatio, actio negatoria*, Warszawa 1969, s. 88 i n.; E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2014, cz. 1; J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012, s. 17–40; W.J. Katner (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, rozdz. XVII; P. Machnikowski (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. T. Dybowski, Warszawa 2003, rozdz. I § 1–2; M. Pyziak-Szafnicka (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, rozdz. XI § 55; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2013, rozdz. V, § 15; E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński (w:) *Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, kom. do art. 44–55³, przed art. 140; A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998; S. Wójcik (w:) *System Prawa Cywilnego*, t. 2, *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, red. J. Ignatowicz, Wrocław 1977, rozdz. I.

Rozdział 1

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PRAWA RZECZOWEGO W ZNACZENIU PRZEDMIOTOWYM I PRAW RZECZOWYCH W ZNACZENIU PODMIOTOWYM

§ 1. Pojęcie i cechy prawa rzeczowego

„Prawo rzeczowe” jest terminem niejednolicie stosowanym i interpretowanym. Może być on bowiem używany w **znaczeniu przedmiotowym** dla wyróżnienia pewnego zespołu norm prawa prywatnego regulujących określoną sferę stosunków społecznych metodą cywilnoprawną, może też być synonimem majątkowego prawa podmiotowego albo nawet, choć już raczej w znaczeniu czysto potocznym, uprawnienia składającego się na owo prawo podmiotowe (**znaczenie podmiotowe**). Oba pojęcia są ze sobą mocno powiązane, ponieważ prawo podmiotowe jest istotnym elementem stosunku prawnego regulowanego normą zaliczaną właśnie do zespołu norm prawa rzeczowego. 1

 Prawo rzeczowe rozumiane jest więc przede wszystkim jako **zespół norm prawa cywilnego** regulujących – za pomocą metody cywilnoprawnej opartej na zasadzie równorzędności oraz wzajemnej autonomii – powstanie, zmianę, wygaśnięcie oraz treść prawa własności oraz innych majątkowych praw podmiotowych umożliwiających korzystanie z dóbr materialnych (rzeczy). O ile prawo zobowiązań reguluje stosunki wymiany dóbr i usług o charakterze majątkowym oraz ochronę tej wymiany, o tyle prawo rzeczowe określa przynależność dóbr materialnych do podmiotów uczestniczących w takiej wymianie. Tak jak każda dziedzina prawa cywilnego również prawo rzeczowe zabezpiecza i realizuje podstawowe zasady i prawa ekonomii, tj. prawo wartości oraz prawo popytu i podaży.

 Stosownie do art. 535 k.c. w umowie sprzedaży sprzedawca zobowiązuje się w pierwszej kolejności do przeniesienia na kupującego prawa własności, a zatem do wywołania skutku prawnorzecowego i podmiotowej zmiany przynależności rzeczy, co w ujęciu naszego prawa (wzo- 2

rem systemów prawnych o tradycji romańskiej) dzieje się automatycznie, tj. bez konieczności dokonywania odrębnego aktu rozporządzenia (tzw. podwójny skutek zobowiązująco-rozporządzający – zob. więcej część II, rozdz. 3, § 2, nb 81 niniejszego podręcznika). Zarówno więc sama umowa sprzedaży, jak i związana z nią czynność rozporządzająca wiążą już w chwili powstania zobowiązania (*solo consensu*), chyba że sprzedający w czasie zawierania umowy nie był właścicielem rzeczy, gdyż wówczas do wywołania skutku prawnorzecowego nie dojdzie, choć sama umowa sprzedaży pozostanie ważna, a sprzedawca będzie ponosić odpowiedzialność z tytułu niewykonania zobowiązania wymiany rzeczy na pieniądź (art. 471 i n. k.c.). Trzeba przy tym podkreślić, że zobowiązanie sprzedaży jest odrębnie regulowane, co oznacza, że przy ocenie następstw prawnorzeczowych umowy sprzedaży, a zwłaszcza skuteczności rozporządzenia prawem własności, należy stosować przepisy prawa rzeczowego (art. 155–170 k.c.), a nie przepisy tytułu XI księgi trzeciej kodeksu cywilnego.

Zakres swobody umów (art. 353¹ k.c.) w dziedzinie kształtowania stosunków prawnorzeczowych nie jest tak szeroki jak w sferze stosunków obligacyjnych, zwłaszcza jeżeli przedmiotem tych praw jest nieruchomości. Ustanawianie praw rzeczowych w drodze umowy jest restrykcyjnie limitowane, zarówno gdy idzie o zamkniętą listę praw rzeczowych (*numerus clausus*) i brak możliwości powoływania praw rzeczowych nieznanymi ustawie, jak i gdy chodzi o określanie ich treści jedynie zgodnie z ustawą. Mniejsza jest także swoboda stron w kształtowaniu treści umów rozporządzających przede wszystkim w zakresie przeniesienia własności nieruchomości, użytkowania wieczystego i innych zbywalnych praw rzeczowych w ramach wtórnego nimi obrotu, ograniczone są m.in. możliwości podziału nieruchomości, sprzedawca często musi się liczyć z prawem pierwokupu nieruchomości przysługującym uprawnionym podmiotom trzecim wskazanym w ustawie.

Zob. więcej E. Gniewek, *Zakres swobody umów w prawie rzeczowym* (w:) *Europeizacja prawa prywatnego*, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, t. 1, Warszawa 2008, s. 279 i n.

3

Natomiast prawo rzeczowe utożsamiane z **prawem podmiotowym** oznacza – wynikającą ze stosunku prawnorzeczowego – **sferę możliwości postępowania w określony sposób**, przyznaną i właściwie zabezpieczoną przez normę prawną w celu ochrony majątkowych interesów podmiotu uprawnionego. Prawo własności jest prawem rzeczowym należącym do najwyższej kategorii praw podmiotowych bezwzględnych (por. art. 140 k.c.), ponieważ pozwala w najpełniejszy sposób wykonywać bezpośrednio władztwo nad rzeczą. Inne prawa rzeczowe (użytkowanie wieczyste i ograniczone prawa rzeczowe) dają uprawnienia do korzystania z dóbr materialnych w zakresie mniejszym niż własność. Drugą obok praw rzeczowych kategorią majątkowych praw podmiotowych są wierzytelności, których istota polega na tym, że uprawniony (wierzyciel) może domagać się od zobowiązanego (dłużnika) spełnienia świadczenia (art. 353 § 1 k.c.). Prawo rzeczowe różni od wierzytelności jego przedmiot oraz skuteczność. Prawo rzeczowe dotyczy, co do zasady, **rzeczy** w rozumieniu art. 45 k.c. i jest zawsze prawem podmiotowym **majątkowym i bezwzględnym**.

 Rzeczy mogą być także przedmiotem wierzytelności i świadczenia będącego z kolei przedmiotem zobowiązania. Przedmiotem umowy najmu (art. 659 k.c.), leasingu (art. 709¹ k.c.) albo dzierżawy (art. 693 k.c.) jest z reguły rzecz (ruchoma, nieruchomości), ale z uwagi na względny charakter zobowiązania kontraktowego wiążącego jedynie jego strony (*inter partes*) nie da się owych umów zakwalifikować do kategorii praw rzeczowych. Z kolei np. osobiste prawa autorskie, choć mają bezwzględny charakter, nie należą do kategorii praw rzeczowych, ponieważ są to prawa na dobrach niematerialnych (utwór, dzieło, kompozycja), niemających cech rzeczy w rozumieniu art. 45 k.c.

Bezwzględny charakter prawa rzeczowego oznacza, że przysługuje ono uprawnionemu na **zasadzie wyłączności** („z wyłączeniem innych osób” – por. art. 140, 233 k.c.) i jest najczęściej skuteczne *erga omnes*, tj. wobec każdej osoby fizycznej i prawnej, a także jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną (art. 33–33¹ k.c.), bez względu na to, czy między taką osobą i uprawnionym istniał wcześniej jakkolwiek stosunek prawny, z którego wynikałby obowiązek określonego zachowania. Każdemu z tych podmiotów stawia się ogólne wymaganie zaniechania działań, które naruszałby lub ograniczały wyłączną swobodę uprawnionego (tzw. pozostawanie w pozycji biernej publiczności). 4

 Por. T. Dybowski, *Ochrona własności...*, s. 89 i n.; E. Gniewek, *Prawo...*, nb 27; M. Pyziak-Szafnicka (w:) *System Prawa Prywatnego...*, rozdz. XI, nb 96 i n.; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 137.

Uprawniony może z góry domagać się od nieoznaczonej bliżej liczby osób, aby zachowały się w określony sposób („nie wkraczaj w sferę moich uprawnień, zachowaj się w określony sposób”), tj. nawet wówczas, gdy żądanie takie miałyby również wyprzedzający, antycypacyjny charakter. Każde, choćby nawet niezawinione, naruszenie uprawnień o bezwzględnym charakterze wywołuje reakcję w postaci roszczenia.

 Właściciel domu z ogrodem może umieścić na bramie ostrzeżenie przed wejściem bez jego zgody na teren swojej nieruchomości (np. „Własność prywatna. Wstęp wzbroniony”) i każdy przechodzień (osoba trzecia), bez względu na swoje intencje i relacje z właścicielem, powinien się do takiego wezwania zastosować, zachowując się biernie, tj. powstrzymując się przed ingerencją w sferę uprawnień właściciela nieruchomości. Dopiero w przypadku zignorowania ostrzeżenia i wejścia na jej teren bez zgody właściciela między nim i naruszcicielem powstaje stosunek prawny o względnym charakterze (*inter partes*). Od tego bowiem momentu dane osobowe naruszcyciela zostają ustalone, co umożliwia właścicielowi wystąpienie przeciw niemu z ewentualnymi roszczeniami (np. z roszczeniem negatoryjnym – art. 222 § 2 k.c.; roszczeniem z tytułu naprawienia szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, tj. owym bezprawnym wtargnięciem na jego działkę – art. 415 k.c.).

 Mimo bezwzględnej skuteczności praw rzeczowych można jednak wśród nich wyróżnić takie, które posiadają elementy o względnych, a nawet obligacyjnych cechach, polegające

Prof. UW, dr hab. Adam Brzozowski – radca prawny, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, od 1995 r. dyrektor Instytutu Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

Prof. dr hab. Wojciech J. Kocot – radca prawny, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, od 2008 r. kierownik Katedry Prawa Cywilnego Porównawczego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

Dr Wiesław Opalski – adwokat i radca prawny, wieloletni wykładowca Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, w latach 2009–2015 rektor Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Ostrołęce.

Podręcznik *Prawo rzeczowe. Zarys wykładu* jest owocem doświadczeń autorów zdobytych podczas wieloletniej pracy dydaktycznej ze studentami, jak również wykonywania przez nich zawodów prawniczych.

Prawo cywilne jest prawem dnia powszedniego, prawo rzeczowe zaś to jeden z jego najważniejszych działów. Podręcznik w sposób usystematyzowany i pogłębiony przedstawia główne instytucje prawa rzeczowego – własność, użytkowanie wieczyste, ograniczone prawa rzeczowe (w tym m.in. prawnorzeczowe formy zabezpieczenia wierzytelności – zastaw, hipotekę), problematykę ksiąg wieczystych, ochrony własności i posiadania.

Opracowanie zostało podzielone na części, rozdziały i paragrafy. Układ oraz kolejność omawianych zagadnień oparto na tradycyjnej systematyce prawa rzeczowego. W nowym, drugim wydaniu uwzględniono aktualne zmiany ustawowe dotyczące m.in. regulacji statusu prawnego rzeczy znalezionych oraz istotnie poszerzono odesłania do orzecznictwa.

W celu ułatwienia nauki wprowadzono piktogramy wskazujące na rodzaj i znaczenie informacji oraz numery boczne umożliwiające szybkie odnalezienie poszukiwanych pojęć ze skorowidza. Dla usprawnienia nauki wprowadzono pogrubienia w celu zaznaczenia istotnej terminologii prawa rzeczowego.

Publikacja jest przeznaczona dla studentów studiów prawniczych, podyplomowych studiów z dziedziny prawa, zarządzania i administracji oraz prawników praktyków – w tym aplikantów adwokackich, sędziowskich, prokuratorskich i radcowskich.

9788326498800 W02P01

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUEWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

ISBN 978-83-264-9880-0

9 788326 1498800

LEX Student
—— Prawa